

Problemy ekonomichno bezpechnoho rozvytku pidpriemstv: teoriia i praktyka : monohr. / M. V. Fomina. – Donetsk : DonDUET, 2005. - 140 s.

17. Шваб Л. І. Економіка підприємства : навчальний посібник / Л. І. Шваб. – 4-е вид. – Київ : Каравела, 2007. - 584 с. ; Shvab L. I. Ekonomika pidpriemstva : navchalnyi posibnyk / L. I. Shvab. – 4-e vyd. – Kyiv : Karavela, 2007. - 584 s.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2020.

O. Bezzubchenko

ECONOMIC SECURITY AS A COMPONENT OF THE ENTERPRISE DEVELOPMENT STRATEGY IN THE CONDITIONS OF INSTABILITY

The article is devoted to a comprehensive analysis of theoretical approaches to determining the essence of economic security of the enterprise, with the emphasis on the need to take it into account when developing a general strategy for enterprise development. A retrospective analysis of the theoretical developments on the content of economic security of the enterprise, which emphasizes the complex internal structure of this definition and multi-vector external factors, the variety of risks of influencing it due to the turbulence of globalization was performed. It is emphasized that it is important for each individual enterprise to have its own conceptual model of economic security, which would take into account the specifics of the industry, the internal environment, external factors and the degree of internationalization of the company. It is emphasized that it is necessary to take into account the fact that the management of economic security of the company should be integrated into the overall development strategy of the enterprise, be an integral part of it, and in each element be consistent with all strategic goals of the enterprise.

Another group of strategies is identified, such as: sustainable development of economic security, which synthesize the components of the strategy of stability, rapid recovery of lost competitive positions, flexible adaptation in the conditions of constant turbulence of the environment. The selection of another group of strategies is due to the fact that the phenomenon of stability of any system in the modern world is unattainable.

The key point in modern business conditions is the actualization of the issue of continuous monitoring of the operation of the enterprise, caused by the turbulence of the external business environment. At the same time, the development of a strategy of adaptive management, which is directly related to the economic security of the enterprise is not possible without the analysis of the external factors and assessment of critical factors, which are outside the control zone of the enterprise and affect its strategy. The main purpose of the analysis of the external environment is to identify threats and opportunities that occur for the enterprise in the current and future times, as well as the search for strategic alternatives.

Key words: *economic security of the enterprise, strategic development, risks, threats, environment.*

УДК 334.726:622:338

С. М. Шагоян

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ВПЛИВУ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР ДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КРАЇН.

У статті досліджено наукові розробки, що присвячені методам оцінки економічної безпеки країни та запропоновано їх систематизацію з позиції того, чим представлений показник економічної безпеки як об'єкт оцінки. Автором, зазначено, що

жодна з досліджених методик не дозволяє прямо врахувати вплив корпоративних структур добувної галузі на економічну безпеку держави. Так, діяльність корпоративних структур добувної галузі може впливати на окремі складові економічної безпеки, зокрема виробничу, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, енергетичну, макроекономічну, екологічну.

Доведено, що врахування впливу корпоративних структур добувної галузі на економічну безпеку країни можна досягти за рахунок: використання часткових (галузевих) індикаторів для характеристики стану економічної безпеки на рівні добувної промисловості; включення показників діяльності корпоративних структур добувної галузі до переліку індикаторів, що характеризують стан окремих складових (субіндексів) інтегрального показника економічної безпеки країни.

Запропоновано науково-методичний підхід, який дозволяє оцінити вплив конкретної галузі (зокрема, добувної) на рівень економічної безпеки країни шляхом проведення кількісної оцінки взаємозв'язків та визначення основних факторів (як стимулюючих, так і дестимулюючих), що впливають на формування відповідного рівня безпеки.

Ключові слова: економічна безпека країни, корпоративна структура, добувна галузь, індикатор.

DOI 10.34079/2226-2822-2020-10-19-27-40

Оцінка взаємозв'язку між діяльністю корпоративних структур, які функціонують у добувній галузі, та рівнем економічної безпеки країн світу має спиратися на відповідний методичний інструментарій. Однак окремої методики, яка б дозволяла оцінити вплив корпоративних структур добувної промисловості на стан економічної безпеки країни або врахувати показники діяльності відповідних підприємств при визначенні рівня національної економічної безпеки, не існує. Аналіз наукових досліджень, присвячених методам оцінки економічної безпеки, дозволяє виділити наступні підходи до визначення рівня економічної безпеки країни з позиції того, чим представлений показник економічної безпеки як об'єкт оцінки (рис. 1.), а саме:

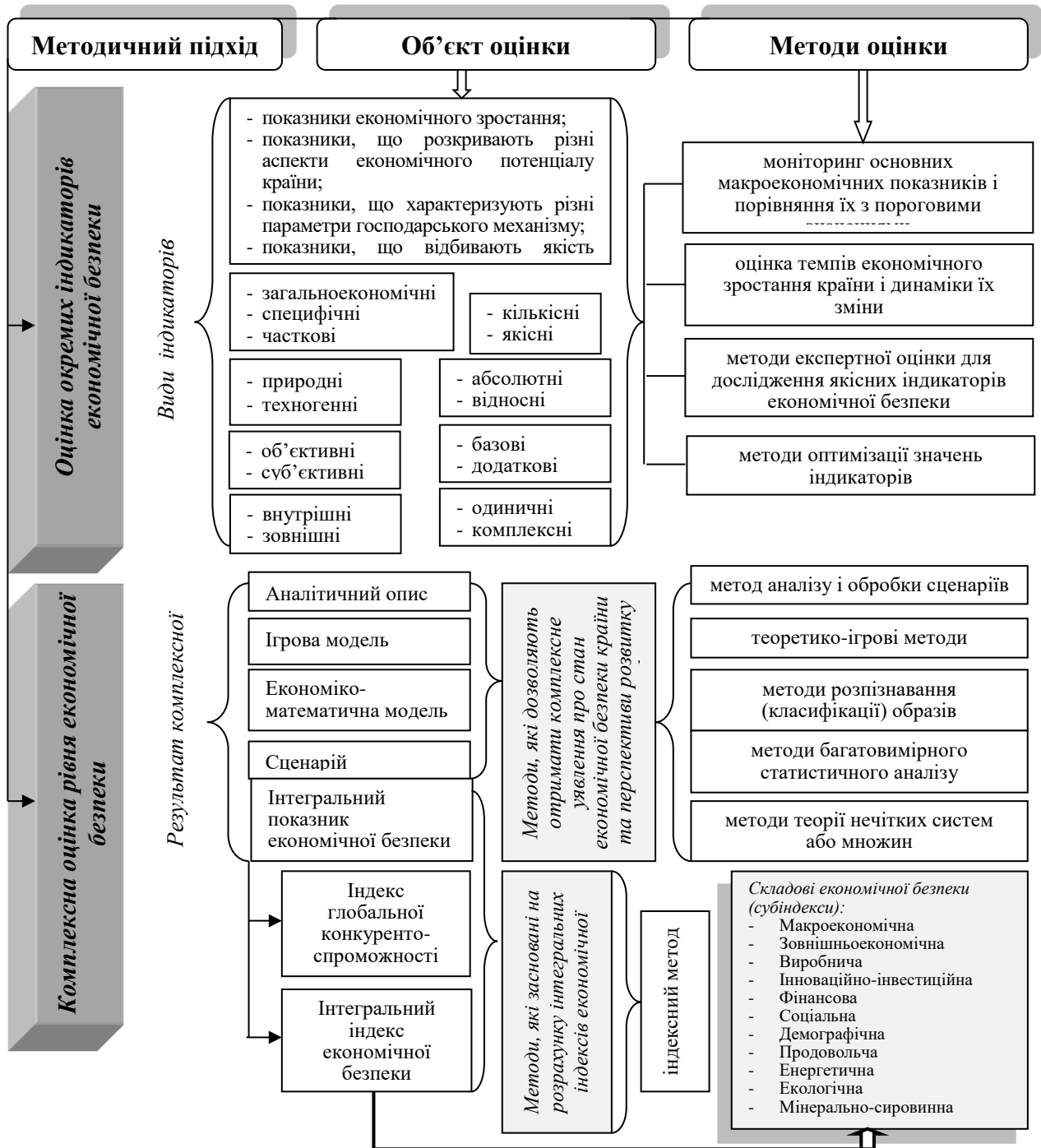
- Визначення рівня економічної безпеки країни на основі оцінки окремих її індикаторів [1, 4, 10, 18];
- Комплексна оцінка рівня економічної безпеки країни [9, 13, 14, 15], у тому числі визначення рівня економічної безпеки на основі оцінки рівня конкурентоспроможності національної економіки [2, 11].

Методичний підхід, заснований на оцінці окремих індикаторів економічної безпеки, передбачає застосування наступних методик оцінки економічної безпеки: спостереження основних макроекономічних показників і порівняння їх з пороговими значеннями (часто у якості порогових значень використовуються середньосвітові показники); оцінка темпів економічного зростання країни і динаміки їх зміни (у якості індикаторів, що характеризують темпи економічного зростання, також використовуються основні макроекономічні показники) [5, с.104; 7, с.59].

Для оцінки якісних індикаторів економічної безпеки застосовуються методи експертної оцінки, які можуть забезпечити достатньо обґрунтовані висновки там, де формалізовані критерії застосовувати практично неможливо. Водночас, ефективність застосування цих методів значною мірою залежить від кваліфікації експертів та кількості експертів, залучених до оцінки, а самі результати оцінки будуть досить суб'єктивними [3].

Також при оцінці окремих індикаторів економічної безпеки застосовуються методи оптимізації, які є формалізованими і використовуються, переважно, при

аналітичному описі досліджуваних процесів для синтезу конкретного критерію економічної безпеки [3].

Рисунок 1. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни

Застосування цього методу в сфері комплексної оцінки економічної безпеки країни є досить обмеженим, оскільки не дозволяє здійснити задачу оптимізації відносно великої кількості якісних параметрів економічної безпеки, що не мають чіткої кількісної оцінки.

Індикатори економічної безпеки – це конкретні статистичні показники розвитку економіки країни, які всебічно характеризують явища і тенденції, що мають місце в економічній сфері. Аналіз досліджень вчених-фахівців та нормативно-правової бази з

цього аспекту дозволяє виокремити наступні групи показників (індикаторів) економічної безпеки [2, 6, 8, 12]:

1. Показники економічного зростання – це найважливіші показники економічної безпеки. Серед них – основні відтворювальні макроекономічні показники загального плану (валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, національний дохід в абсолютному і відносному значеннях), а також динаміка і структура вітчизняного виробництва і доходу, обсяги і темпи промислового виробництва, галузева структура господарства і динаміка окремих галузей, обсяги і структура інвестицій та ін.

2. Показники, що розкривають природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний, інноваційно-технологічний та інші аспекти економічного потенціалу країни. Слід зауважити, що при оцінці стану науково-інноваційної діяльності застосовуються індикатори, які є поверховими ознаками інноваційності й відображають не розвиток, а потенціал, тобто міру здатності й готовності економічного суб'єкта до інноваційної діяльності [12].

3. Показники, що характеризують різні параметри господарського механізму, передусім його динамічність, адаптивність, залежність від зовнішнього впливу. Сюди відносять показники рівня інфляції, дефіциту платіжного балансу, стабільності національної валюти (рівень доларизації, монетизації тощо), внутрішнього і зовнішнього боргів.

4. Показники, що відбивають якість життя у країні. Головний серед них – ВВП, розрахований на душу населення. Саме він відображає загальний рівень економічного розвитку взагалі і через нього – якість, рівень і тривалість життя населення, здоров'я нації, забезпеченість продуктами харчування, рівень освіти тощо. Проте, існує думка, що використання індикаторів ВВП та інвестицій на одну особу не є коректним, оскільки не враховує обсяг і коефіцієнт завантаження капіталу [12]. В цю групу входять також показники доходів населення, рівня зайнятості і безробіття, стану довкілля, рівня криміногенності і злочинності.

Водночас, ранжирування показників економічної безпеки держави може бути репрезентоване і в іншому плані. За масштабами відображення процесів і явищ показники-індикатори економічної безпеки можна поділити на *загальноекономічні* (всі головні показники динаміки і структури валового продукту і національного доходу); *специфічні* (характеризують конкретну економічну кон'юнктуру – показники інфляції, доходів населення, ринку праці тощо) і *часткові*, що використовуються для характеристики стану економічної безпеки на рівні певної сфери економіки або виду діяльності (наприклад, агропромисловий комплекс, оборонно-промисловий комплекс, сфера послуг тощо).

Бобох Н., Пухтаєвич Г. відзначають, що найважливішими індикаторами економічної безпеки є: структура ВВП, обсяг і темпи розвитку промисловості, обсяг і динаміка інвестицій; природно-ресурсний і науково-технічний потенціали країни; ефективність використання ресурсів; конкурентоспроможність економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках; темпи інфляції; рівень безробіття; якість життя: ВВП на одну особу, рівень диференціації доходів; дефіцит бюджету та державного боргу; енергетична залежність; інтегрованість у світову економіку [1, 10].

Шлемко В. та Бінько І. пропонують такі індикатори, які характеризують економічну безпеку країни: ВВП, темп інфляції, дефіцит бюджету, рівень безробіття, економічне зростання, рівень та якість життя, енергетична залежність, інтегрованість у світову економіку, сальдо експорту-імпорту, стан демографічних процесів, державні втручання та зовнішні борги, рівень тінізації економіки [18, с.158].

Як зазначає Губенко І., перелік показників повинен забезпечувати, з одного боку, здійснення максимально достовірного аналізу, а з іншого – можливість швидкого одержання інформації та їхніх розрахунків. Особливу увагу слід зосередити на таких загальних індикаторах, як: ВВП, темп інфляції, дефіцит бюджету, середня заробітна плата, темпи економічного зростання, рівень тінізації економіки [4, с.56].

Чечель О.М. до внутрішніх показників стану економічної безпеки держави відносить:

– природні (ступінь забезпеченості країни власними природними ресурсами, умови їх видобутку, транспортування);

– техногенні (технічний стан основних виробничих фондів, наявність техногенних загроз, рівень техногенного ризику, наявність систем контролю і діагностики за станом техносфери) [17, с.305-306].

Чехович Г.Т. для оцінки економічної безпеки країн та регіонів пропонує матрично-графічну модель – матрицю, трансформовану під реалії сучасного макроекономічного становища України і світу. На думку автора методики, перевагою представленої матриці є більш стислий, лаконічний та інформативний огляд показників економічної безпеки, а саме:

- 1) обсяг та зростання ВВП країн;
- 2) обсяг прямих іноземних інвестицій країн;
- 3) обсяги зовнішнього боргу кожної окремої країни;
- 4) робоча сила в країнах [16].

З використанням запропонованої моделі автор методики розмежовує країни по дев'яти секторах, приналежність до яких визначає економічне становище країни, її місце на світовій арені і дає змогу визначити, яку стратегію слід обрати для ведення економічної політики держави з точки зору дотримання задовільного рівня економічної безпеки. Огляд вказаних показників дає можливість більш чітко сформулювати результат, виявити закономірності та надати подальші пропозиції для покращення економічних показників України, спираючись на опис її сильних та слабких сторін, можливостей та загроз [16].

Серед зарубіжних досліджень одним з перших проектів з розробки базових показників економічної безпеки країни став «Барометр економічної кон'юнктури», запропонований у 1916 році Пірсоном У. і розвинутий у подальшому Мітчелом У. Вказана методика заснована на оцінці тих показників господарської діяльності, яким притаманні циклічні коливання. Алгоритм побудови барометру включає: очищення всіх обраних показників від довгострокового тренду і сезонних коливань; визначення точок циклічних мінімумів та максимумів для всіх очищених рядів; групування рядів за подібною циклічною поведінкою. Сьогодні система економічних індикаторів, що знаходиться в основі барометра економічної кон'юнктури, широко використовується Національним бюро економічних досліджень США для оцінювання розвитку економічної системи та прогнозування її кон'юнктури.

Методика, запропонована де Ла Торе і Некаром Д., стала першою спробою комплексно дослідити економічну безпеку з урахуванням взаємозалежного впливу соціально-економічних і політичних факторів, які, в свою чергу, поділялися на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх факторів, які вказують на найбільш уразливі місця та характеризують економічний розвиток країни, віднесено наступні: чисельність і вікова структура населення; ВВП на душу населення; розподіл чистого доходу; природні ресурси галузевої структури й економічна диверсифікованість бізнесу; рівень продуктивності праці та безробіття; міграція населення; галузева й територіальна структура економіки тощо. До зовнішніх економічних факторів, які об'єднують ступінь впливу зовнішніх обмежень на внутрішню економічну політику, включено: поточний

платіжний баланс; цінову еластичність експорту й імпорту; зовнішній борг; валютний курс тощо. Характерною рисою зазначеної методики стало обґрунтування впливу політичних факторів (класова гетерогенність, культурні та моральні цінності, гнучкість урядових інститутів, вплив опозиції, дотримання прав людини тощо) на економічну безпеку держави.

Для країн Європейського Союзу Удовіч Б. пропонує оцінювати стан економічної безпеки національної економіки через дослідження динаміки «об'єктивних» (показники зайнятості та безробіття; показники бідності; розподіл доходів і освіта; клопотання про надання притулку та імміграція; платіжний баланс; стабільність курсу валюти та прямі іноземні інвестиції) та «суб'єктивних» критеріїв (задоволення рівнем життя населення ЄС; підтримка населенням розширення ЄС; особиста економічна безпека та введення євро новими країнами-членами ЄС).

Проведене дослідження дозволило розвинути існуючі підходи до типологізації індикаторів економічної безпеки країни і запропонувати виділення наступних критеріїв класифікації та видів індикаторів: форма представлення відповідного індикатора (абсолютні та відносні), важливість індикатора для оцінки стану економічної безпеки, ступінь кореляції з рівнем безпеки (базові та додаткові), за ступенем однорідності (одиничні (аналітичні) та комплексні (синтетичні)).

Отже, рівень економічної безпеки країни можна оцінити на основі моніторингу великої кількості індикаторів, які у кожному окремому періоді можуть змінюватися різноспрямовано. У такій ситуації забезпечити порівнюваність рівнів економічної безпеки за кілька періодів досить складно. Саме тому більш ефективними вважаються підходи, які дозволяють отримати інтегральну оцінку рівня економічної безпеки країни. Методики інтегральної оцінки національної економічної безпеки пропонується умовно поділити на дві групи:

1. Методи, які дозволяють отримати комплексне уявлення про стан економічної безпеки країни та перспективи розвитку ситуації у цій сфері за рахунок складання аналітичних описів, побудови моделей, сценаріїв тощо;

2. Методи, які засновані на розрахунку інтегральних індексів економічної безпеки, що характеризують зміну рівня економічної безпеки країни в динаміці у порівнянні з пороговими значеннями [13].

Для оцінки рівня економічної безпеки країни широко використовується низка методів, які передбачають моделювання ситуацій у сфері економічної безпеки і засновані на використанні економіко-математичних моделей, статистичних, ігрових, імітаційних методів тощо. Найбільш часто використовуються:

- метод аналізу і обробки сценаріїв, заснований на залученні висококваліфікованих фахівців-експертів та використанні сучасних засобів математичного моделювання. Застосування цього методу дозволяє сформулювати сценарій економічної безпеки країни – документ аналітико-описового характеру, в якому відбивається логічна послідовність розвитку ситуації у сфері економічної безпеки в майбутньому на основі науково обґрунтованих гіпотез і положень. За результатами моделювання вихідні гіпотези і прогнози уточнюються та конкретизуються, а також з'являються нові варіанти сценаріїв економічної безпеки. Сценарний метод є ефективним при побудові систем підтримки та прийняття рішень для розв'язання задач забезпечення національної економічної безпеки (прогнозування та оцінка результатів управлінських рішень; аналіз ефективності заходів, що проводяться; вибір оптимального рішення) [3, с.70];

- теоретико-ігрові методи, які використовуються для аналізу конфліктних ситуацій у сфері економічної безпеки з метою прийняття управлінських рішень. Методи засновані на теорії ігор і застосуванні прикладної математики для вивчення моделей і

методів прийняття оптимальних рішень в умовах конфлікту. У результаті застосування цих методів можна визначити, яку стратегію економічної безпеки має застосувати країна, щоб при цьому не зашкодити потенційним конкурентам або противникам;

- методи розпізнавання (класифікації) образів, що засновані на застосуванні методів математичної статистики, теорії ймовірностей, теорії ігор, теорії інформації, статистичної теорії зв'язку, таксономічних методів. Зазначені методи дозволяють перетворити вхідну інформацію щодо стану економічної безпеки країни (в якості такої інформації можна обирати конкретні параметри економічної безпеки) у вихідну, що представляє собою висновок про те, у якому стані знаходиться країна (наприклад, у зоні економічної безпеки, на межі економічної безпеки або за межами економічної безпеки);

- методи багатовимірного статистичного аналізу (кореляційно-регресійний, компонентний, факторний, кластерний, спектральний методи, аналіз часових рядів), які дозволяють визначати характеристики динаміки змін показників економічної безпеки, виявляти їх тенденції в минулому та розраховувати прогнозні значення на майбутнє [3, с.70]. Також зазначені методи дають змогу будувати регресійні моделі економічної безпеки і на цій основі визначати фактори, що найбільше впливають на рівень економічної безпеки країни;

- методи теорії нечітких систем або множин, які представляють собою найсучасніші засоби дослідження складних проблем. Вони дозволяють формалізувати неточні, недосконалі, суперечливі знання про економічну безпеку, які використовують у своїх міркуваннях фахівці, за допомогою електронно-обчислювальних машин. Особливо цінним є використання зазначених методів при обробці даних щодо економічної безпеки країни, отриманих методом експертних оцінок [3, с.71; 5, с.104; 7, с.59].

Більш формалізованим є підхід, що передбачає розрахунок інтегральних індексів економічної безпеки. Незважаючи на велику увагу, яку приділено методикам інтегральної оцінки рівня економічної безпеки і вітчизняними, і зарубіжними науковцями, існуючі методики залишаються досить недосконалими. По-перше, різні автори обґрунтовують різні критерії відбору індикаторів, які включено до інтегральної оцінки. По-друге, проблемним питанням є встановлення нормативних (порогових) значень відповідних індикаторів економічної безпеки. По-третє, у деяких методиках відсутні важливі індикатори, які можуть суттєво вплинути на стан економічної безпеки.

Одна з методик визначення рівня економічної безпеки країни на основі інтегрального індексу базується на оцінці рівня конкурентоспроможності національної економіки. Так, згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 9 жовтня 2013 року № 1277, економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [9]. Відповідно, визначаючи економічну безпеку як сукупність умов, в українському законодавчому полі особливо наголошується на тому, що саме за таких умов зберігається здатність країни підтримувати конкурентоспроможність економіки, ефективно захищати національні економічні інтереси і протистояти зовнішнім економічним загрозам, повністю використовувати конкурентні переваги в міжнародному поділі праці [11, с.366]. Таким чином, згідно з цими визначеннями, основним критерієм оцінки рівня економічної безпеки держави є конкурентоспроможність національної економіки. Конкурентоспроможність країни відбиває певний рівень її продуктивності, який, у свою чергу, визначає рівень добробуту населення, прибутків від інвестицій, характеризує потенціал зростання економіки у довгостроковій перспективі. Конкурентоспроможність формується під впливом низки

економічних, політичних і структурних чинників, які визначають умови ведення бізнесу в країні. Ретельний аналіз цього критерію дасть можливість провести оцінку і визначити загрози економічній безпеці.

Щорічно Всесвітній економічний форум (ВЕФ) проводить дослідження щодо рейтингу міжнародної конкурентоспроможності країн світу. Ранжування країн за індексом глобальної конкурентоспроможності відбувається на основі оцінки наступних параметрів: якість інституцій, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвинутість фінансового ринку, технологічний рівень, розмір ринку, відповідність бізнесу сучасним вимогам, інноваційний потенціал. Таким чином, до розрахунку включено три блоки субіндексів: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності» та «Інновації та фактори вдосконалення», що характеризуються дванадцятьма параметрами, які представлено більш ніж 100 змінними.

Розрахунок індексу глобальної конкурентоспроможності відбувається шляхом зіставлення значень кожного з аналізованих показників та обчислення індексів по кожному із них. Згідно з отриманими результатами певній країні присвоюється місце в рейтингу, яке прямо пропорційне її балам, тобто чим вищі бали, тим вищий рейтинг країни серед інших країн світу, отже, тим вища її конкурентоспроможність. Відповідно до специфіки визначення індексу ВЕФ він перебуває в межах від 1 до 7. Окрім загального рейтингу конкурентоспроможності країни, визначаються також рейтинги по кожній групі факторів впливу на конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність країни відбиває певний рівень її продуктивності, який у свою чергу визначає рівень добробуту населення, прибутків від інвестицій, характеризує потенціал зростання економіки у довгостроковій перспективі. Конкурентоспроможність формується під впливом низки економічних, політичних і структурних чинників, які визначають умови ведення бізнесу в країні. Результати відповідного дослідження Всесвітнього економічного форуму дозволяють виявити перешкоди на шляху підвищення конкурентоспроможності з метою вироблення керівниками бізнесу та політичними лідерами країн ефективних стратегій для їх подолання і забезпечення сталого зростання.

Також оцінку рівня міжнародної конкурентоспроможності країн здійснює Міжнародний інститут розвитку менеджменту, Лозанна (IMD). Якщо ВЕФ будує свої висновки на показниках, де тільки одна третина – це дані офіційної статистики країн, які підлягають вивченню, а дві третини – експертні оцінки, отримані шляхом опитувань, то рейтингування IMD здійснюється на основі зворотного співвідношення: дві третини – дані офіційної статистики й одна третина – результати експертних оцінок. В обох випадках статистичну базу беруть із офіційних міжнародних, національних і регіональних джерел. Оцінні ж дані збирають шляхом проведення опитування 4 тисяч менеджерів державного управління і бізнесменів із різних країн і компаній. Крім того, до розрахунку беруть дані за попередній п'ятирічний період, а їхня точність забезпечується співробітництвом між ВЕФ та IMD і великою кількістю корпоративних і індивідуальних партнерів – науковими і дослідними установами з усього світу.

Проведене дослідження свідчить, що критерії оцінки міжнародної конкурентоспроможності країни за своєю сутністю ідентичні індикаторам економічної безпеки та відповідно можуть бути застосовані для оцінки рівня останньої.

В Україні оцінка економічної безпеки здійснюється з використанням офіційної методики, закріпленої «Методичними рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», які затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 9 жовтня 2013 року № 1277 [9]. Згідно із зазначеною методикою,

інтегральний індекс економічної безпеки складається з дев'яти середньозважених субіндексів, які характеризують складові економічної безпеки, а саме:

виробнича безпека – це стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективно використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки;

демографічна безпека – це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України;

енергетична безпека – це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів;

зовнішньоекономічна безпека – це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці;

інвестиційно-інноваційна безпека – це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості;

макроекономічна безпека – це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій;

продовольча безпека – це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства;

соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни;

фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові: банківська безпека; безпека небанківського фінансового сектору; боргова; бюджетна безпека; валютна безпека; грошово-кредитна безпека [9;12, с. 5].

Основними етапами розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки та його складових відповідно до офіційної методики є наступні:

- формування множини індикаторів безпеки;
- визначення характеристичних (оптимальних, порогових, граничних) значень індикаторів;
- нормування індикаторів;
- визначення вагових коефіцієнтів;
- розрахунок інтегральних індексів за окремими сферами економіки та інтегрального індексу економічної безпеки в цілому [9].

Відбір відповідних показників до переліку індикаторів економічної безпеки є вкрай важливим етапом оцінки, від якого залежить інформативність отриманих інтегральних індексів. Індикатори мають обиратися за принципами репрезентативності, достовірності та інформаційної доступності, повинні найбільш повно характеризувати кожен із субіндексів із урахуванням попередньо накопиченого досвіду оцінювання, напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців у сфері економічної безпеки, показників економічної безпеки, визначених профільними міжнародними організаціями.

Поряд з офіційною існують і альтернативні методики інтегральної оцінки рівня економічної безпеки країни. Так, Сухороков А. та Харазішвілі Ю. запропонували використання мультиплікативної форми інтегрального індексу економічної безпеки, обґрунтували вагові коефіцієнти в розрізі складників економічної безпеки і здійснили апробацію цих підходів на прикладі оцінювання і прогнозування рівня економічної безпеки держави [12]. На їхню думку, вкрай важливим при відборі індикаторів економічної безпеки є правильне визначення їх кількості, оскільки достатньо велика кількість множинних індикаторів для визначення рівня економічної безпеки з математичної точки зору ускладнює розрахункову частину та унеможливує здійснення висновків і розробку прогнозних даних по кожному з показників [12].

Відповідно до запропонованої зазначеними науковцями методики, оцінка економічної безпеки має здійснюватися за наступним алгоритмом: 1) виявлення функціональних характеристик економічної безпеки держави; 2) виокремлення структурних складників економічної безпеки держави; 3) визначення номенклатури показників (індикаторів) економічної безпеки; 4) встановлення нормативних значень індикаторів економічної безпеки; 5) моніторинг індикаторів, ієрархічне узгодження результатів та їх аналіз [12].

Науковці Інституту економіки промисловості НАН України зазначають, що концептуальні засади визначення стану та розроблення сценаріїв сталого розвитку країни, регіону будь-якого рівня або виду економічної діяльності включають наступні етапи:

1) ідентифікація – інтегральне оцінювання динаміки сталого розвитку порівняно з інтегральними пороговими значеннями;

2) стратегування – визначення стратегічних орієнтирів сталого розвитку до конкретного року з позицій економічної безпеки.

Відповідно до запропонованого ними підходу, показником економічної безпеки промисловості слугує інтегральний індекс сталого розвитку промисловості, який включає соціальну, екологічну та економічну складові. При цьому інтегральний індекс розраховується спочатку для кожної складової (згортка першого рівня), потім – для прямого розвитку (згортка другого рівня), а потім – для сталого розвитку промисловості в цілому (згортка третього рівня).

Таким чином, дослідження методичних підходів до оцінки стану економічної безпеки країн показує, що жодна методика не дозволяє прямо врахувати вплив корпоративних структур добувної галузі на економічну безпеку держави. Опосередковане уявлення про масштаби впливу корпоративних структур добувної галузі на економічну безпеку країни може дати інформація про те, наскільки враховуються показники діяльності корпоративних структур добувної промисловості при розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки. Так, діяльність корпоративних структур добувної галузі може впливати на окремі складові економічної безпеки, зокрема:

виробничу (ступінь зносу основних засобів добувної промисловості, трудомісткість промислового виробництва у добувній галузі, рентабельність операційної діяльності підприємств добувної промисловості);

енергетичну (частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, відношення інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу до ВВП, запаси кам'яного вугілля);

зовнішньоекономічну (питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту товарів);

інвестиційно-інноваційну (питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості підприємств добувної промисловості);

макроекономічну (рівень «тінізації» економіки у добувній галузі);

екологічну (обсяг викидів добувними підприємствами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, обсяг скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти).

Отже, врахування впливу корпоративних структур добувної галузі на економічну безпеку країни можна досягти за рахунок:

- використання часткових (галузевих) індикаторів для характеристики стану економічної безпеки на рівні добувної промисловості;

- включення показників діяльності корпоративних структур добувної галузі до переліку індикаторів, що характеризують стан окремих складових (субіндексів) інтегрального показника економічної безпеки країни.

З урахуванням вищезазначеного можна запропонувати методичний підхід до оцінки впливу особливостей розвитку добувної промисловості на рівень економічної безпеки країни, що передбачає реалізацію таких етапів дослідження:

По-перше, ідентифікація та систематизація показників розвитку добувної промисловості з урахуванням галузевої специфіки, зокрема, з врахуванням високого ступеня концентрації галузі та діяльності корпоративних структур. Доцільним вбачається узгодження системи показників та їх класифікація відповідно до цілей та завдань забезпечення сталого розвитку як галузі, так і економіки країни в цілому.

По-друге, кількісна та якісна оцінка закономірностей розвитку добувної промисловості на основі визначеної системи показників в контексті визначення характеру та специфіки впливу на рівень як економічної безпеки країни, так і окремих складових безпеки, зокрема промислової безпеки.

По-третє, застосування інструментів статистичної оцінки взаємозв'язків з метою визначення найбільш суттєвих індикаторів розвитку добувної промисловості, динаміка яких демонструє найбільш високу кореляцію з індексами рівня економічної безпеки країни.

По-четверте, розрахунок для окремих галузевих індикаторів, що визначають місце добувної промисловості в системі господарських зв'язків, діапазону порогових значень (критичних та оптимальних) та їх узгодження зі специфікою варіації рівня економічної та виробничої безпеки.

Таким чином, запропонований науково-методичний підхід дозволяє оцінити вплив конкретної галузі (зокрема, добувної) на рівень економічної безпеки країни шляхом проведення кількісної оцінки взаємозв'язків та визначення основних факторів (як стимулюючих, так і дестимулюючих), що впливають на формування відповідного рівня безпеки. Оцінка відповідного діапазону варіації критичних та оптимальних показників, що характеризують розвиток галузі, дозволить визначити відповідні умови забезпечення сталого розвитку та достатнього рівня економічної безпеки. Практичне застосування запропонованого методичного підходу дозволить визначити можливі напрями розвитку добувної промисловості за умови досягнення цілей сталого розвитку та оптимізації окремих галузевих індикаторів, що за певних умов сприятиме підвищенню рівня економічної безпеки країни.

Список використаної літератури

1. Бобох Н. Основні загрози економічній безпеці України в умовах кризових явищ / Н. М. Бобох, Г. А. Протасюк // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. - 2014. - № 6. - С. 10–18. ; Bobokh N. Osnovni zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v umovakh kryzovykh yavysch / N. M. Bobokh, H. A. Protasiuk // Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. - 2014. - № 6. - S. 10–18.
2. Вареник В. М. Аналіз методик розрахунку економічної безпеки України / В. М. Вареник // Академічний огляд. - 2016. - № 1. - С. 70–79. ; Varenyk V. M. Analiz metodyk rozrakhunku ekonomichnoi bezpeky Ukrainy / V. M. Varenyk // Akademichnyi ohliad. - 2016. - № 1. - S. 70–79.
3. Головченко О. М. Аналіз методів оцінки економічної безпеки на регіональному рівні / О. М. Головченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. - 2010. №1. С. 69-72. ; Holovchenko O. M. Analiz metodiv otsinky ekonomichnoi bezpeky na rehionalnomu rivni / O. M. Holovchenko // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. - 2010. №1. S. 69-72.
4. Губенко І. В. Особливості формування системи показників економічної безпеки національної економіки / І. В. Губенко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Сер. : Економіка. - 2011. - Вип. 4. - С. 55-60. ; Hubenko I. V. Osoblyvosti formuvannia systemy pokaznykiv ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky / I. V. Hubenko // Naukovyi visnyk Chernihivskoho derzhavnoho instytutu ekonomiky i upravlannia. Ser. : Ekonomika. - 2011. - Vyp. 4. - S. 55-60.
5. Мельник С. І. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки держави / С. І. Мельник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. - 2013. - Вип. 2. - С. 101-108. ; Melnyk S. I. Metodychni pidkhody do otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky derzhavy / S. I. Melnyk // Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. seriia ekonomichna. - 2013. - Vyp. 2. - S. 101-108.
6. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – Київ : Видавництво КВІЦ, 1999. - 464 с. ; Muntiiian V. I. Ekonomichna bezpeka Ukrainy / V. I. Muntiiian. – Kyiv : Vydavnytstvo KVITs, 1999. - 464 s.
7. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) : учеб.-практ. пособ. / под ред. Е. А. Олейникова. – Москва : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. - 288 с. ; Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti (Gosudarstvo, region, predpriyatie, lichnost) : ucheb.-prakt. posob. / pod red. Ye. A. Oleynikova. – Moskva : Biznes-shkola «Intel-Sintez», 1997. - 288 s.
8. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/ME07222> ; Pro zatverdzhennia Metodyky rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Elektronnyi resurs] : nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 02.03.2007 r. № 60. – Rezhym dostupu : <https://ips.ligazakon.net/document/ME07222>
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. – Режим доступу : https://zakononline.com.ua/documents/show/218014__218079 ; Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Elektronnyi resurs] : nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 r. № 1277. – Rezhym dostupu : https://zakononline.com.ua/documents/show/218014__218079

10. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки [Електронний ресурс] : навч.-метод. посібн. / Г. О. Пухтаєвич. – Київ : Вид-во КНЕУ, 2003. – 148 с. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/62/4501.html> ; Pukhtaievych H. O. Analiz natsionalnoi ekonomiky [Elektronnyi resurs] : navch.-metod. posibn. / H. O. Pukhtaievych. – Kyiv : Vyd-vo KNEU, 2003. – 148 s. – Rezhym dostupu : <http://library.if.ua/book/62/4501.html>
11. Система економічної безпеки держави / за заг. ред. А. І. Сухорукова. – Київ : Стилос, 2009. - 685 с. ; Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy / za zah. red. A. I. Sukhorukova. – Kyiv : Stylos, 2009. - 685 с.
12. Сухоруков А. І. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави [Електронний ресурс] / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі // Стратегічні пріоритети. - 2013. - № 3. - С. 5-15. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2013_3_3 ; Sukhorukov A. I. Shchodo metodolohii kompleksnoho otsiniuvannia skladnykiv ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Elektronnyi resurs] / A. I. Sukhorukov, Yu. M. Kharazishvili // Stratehichni priorytety. - 2013. - № 3. - S. 5-15. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2013_3_3
13. Харазішвілі Ю. М. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни / Ю. М. Харазішвілі // Наука та наукознавство. - 2014. - № 4. - С. 44-58. ; Kharazishvily Yu. M. Metodolohichni pidkhody do otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky krainy / Yu. M. Kharazishvily // Nauka ta naukoznavstvo. - 2014. - № 4. - S. 44-58.
14. Харазішвілі Ю. М. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Аналітична записка / Ю. М. Харазішвілі, А. І. Сухоруков, Т. П. Крупельницька // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1358> ; Kharazishvili Yu. M. Shchodo vdoskonalennia metodolohii intehralnoho otsiniuvannia rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Elektronnyi resurs] : Analitychna zapyska / Yu. M. Kharazishvili, A. I. Sukhorukov, T. P. Krupelnytska // Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. – Rezhym dostupu : <http://www.niss.gov.ua/articles/1358>
15. Харазішвілі Ю. М. Проблеми оцінки та інтегральні індекси сталого розвитку промисловості України з позицій економічної безпеки [Електронний ресурс] / Ю. М. Харазішвілі, В. І. Ляшенко // Економіка України. - 2017. - № 2. - С. 3-23. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_2_2 ; Kharazishvili Yu. M. Problemy otsinky ta intehralni indeksy staloho rozvytku promyslovosti Ukrainy z pozytsii ekonomichnoi bezpeky [Elektronnyi resurs] / Yu. M. Kharazishvili, V. I. Liashenko // Ekonomika Ukrainy. - 2017. - № 2. - S. 3-23. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_2_2
16. Чехович Г. Т. Методичні підходи до оцінки економічної безпеки країн та регіонів [Електронний ресурс] / Г. Т. Чехович // Ефективна економіка. - 2010. - № 6. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=243> ; Chekhovych H. T. Methodychni pidkhody do otsinky ekonomichnoi bezpeky krain ta rehioniv [Elektronnyi resurs] / H. T. Chekhovych // Efektyvna ekonomika. - 2010. - № 6. – Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=243>
17. Чечель О. М. Економічна безпека в контексті державної економічної політики України [Електронний ресурс] / О. М. Чечель // Актуальні проблеми державного управління. - 2010. - № 1. - С. 341-351. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_47 ; Chechel O. M. Ekonomichna bezpeka v konteksti derzhavnoi ekonomichnoi polityky Ukrainy [Elektronnyi resurs] / O. M. Chechel // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia. - 2010. - № 1. - S. 341-351. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_47
18. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – Київ : КНЕУ, 2012. - 193 с. ; Shlemko V. T. Ekonomichna

bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamy zabezpechennia / V. T. Shlemko, I. F. Binko. – Kyiv :
KNEU, 2012. - 193 s..

Стаття надійшла до редакції 30.04.2020

S. M. Shagoyan

**METHODICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF THE IMPACT OF
CORPORATE STRUCTURES OF THE EXTRACTING INDUSTRY ON THE
ECONOMIC SECURITY OF THE COUNTRIES.**

The article examines the scientific developments devoted to the methods of assessing the economic security of the country and they are offered systematized from the standpoint of what is the indicator of economic security as an object of evaluation. The study shows that the criteria for assessing the international competitiveness of the country are essentially identical to the indicators of economic security and, accordingly, can be used to assess the level of the latter.

In the article, the author noted that none of the studied methods allows to directly take into account the impact of corporate structures of the extractive industry on the economic security of the country. An indirect idea of the extent of the impact of corporate structures of the extractive industry on the economic security of the country can provide information on the extent to which the performance of corporate structures of the extractive industry is taken into account when calculating the integrated index of economic security. Thus, the activities of corporate structures of the extractive industry can affect certain components of economic security, including production, energy, foreign economic, investment and innovation, energetic, macroeconomic, environmental.

It is proved that taking into account the impact of corporate structures of the extractive industry on the economic security of the country can be achieved through the following: the use of partial (sectoral) indicators to characterize the state of economic security at the level of the extractive industry; inclusion of performance indicators of corporate structures of the extractive industry in the list of indicators that characterize the state of individual components (sub-indices) of the integrated indicator of economic security of the country.

A scientific and methodological approach is proposed to assess the impact of a particular industry (including mining one) on the level of economic security of the country by quantifying the relationship and identifying the main factors (both stimulating and disincentive) that affect the formation of the appropriate level of security. Assessing the appropriate range of variation of critical and optimal indicators that characterize the development of the industry will determine the appropriate conditions for sustainable development and a sufficient level of economic security. The practical application of the proposed methodological approach will identify possible directions for the development of the extractive industry, provided that the goals of sustainable development and optimization of individual industry indicators, which under certain conditions will increase the level of economic security.

Key words: *economic security of the country, corporate structure, extractive industry, indicator.*